

A világvárosok szerepe a kultúrában*

Ulf Hannerz

A Londonhoz hasonló városok sorsa az állandó változás. Át kellett alakulniuk többé-kevésbé nemzeti jellegű városokból a nagyvilág városaivá, modern kori Rómává, hogy érzékeltessék a hozzám hasonló szigetlakókkal és a nyelvükbe és kultúrájukba nálam is inkább bezárkózó embertársaimmal, milyenek kell lennie egy igazi városnak. Olyan városokká kellett válniuk, ahová a világ minden tájáról érkeznek a barbárok, az erdei és a sivatagi népek, az arabok, az afrikaiak és a malájok – tanulni, elegáns árukat vásárolni, ellesni a jó modort, és ismerkedni a szabadsággal (V. S. Naipaul, 1987: 141–142).

Robert Redfield és Milton Singer 1954-ben megjelent *A városok szerepe a kultúrában* című cikkükben az ortogenetikus és heterogenetikus kulturális átalakuláson átment városok közötti különbségeket tárgyalják. Az ortogenetikus városok, melyeket jól példáznak az urbanizáció hajnalának városai, viszonylag homogén (feltehetően helyi változatokkal tarkított), paraszti „kis tradícióval” rendelkeztek, amelynek további finomodásából jött létre a már összetettebb „nagy tradíció”. A heterogenetikus városokban zajló kulturális folyamat során „olyan eredeti gondolkodásmódok alakultak ki, melyek nagyobb tekintéllyel bírtak, mint a régi kultúrák és civilizációk, illetve konfliktusban álltak azokkal”. Redfield és Singer szerint a heterogenetikus városokra az alábbi két állításnak legalább az egyike igaznak bizonyult. A közmegegyezés és az emberi kapcsolatok inkább a gyakorlati, mint az erkölcsi rendben alapultak, vagyis elsősorban a közigazgatási szabályozás, illetve az üzleti és a gyakorlati szempontok domináltak; valamint: a kérdéses városok szerteágazó kulturális hátterekre támaszkodó lakói nem saját kultúrájuk származási helyén éltek.

Harminc-egynéhány év múltán Redfield és Singer feltételezéseinek, kérdésfeltevéseinek, illetve fogalmainak egy része talán idegenül hangzik. Annyi azonban bizonyos, hogy manapság a városok nagy része inkább heterogenetikus, mint ortogenetikus, és némelyikük látványosan valóban úgy alakítja és rendezi át a jelentéseket s a jelentéssel bíró formákat, hogy közben átrajzolja a föld kulturális térképét, és talán megváltoztatja a kultúra és a tér viszonyáról kialakított elképzeléseinket is. Korábban a kultúra makroantropológiájának domináns hasonlatául, már amennyiben volt ilyen, a globális kulturális mozaik szolgált. A kultúrák sokaságának fogalma éppen annyira egyértelműnek tűnt, mint az a föltételezés, hogy a kultúrák körülhatárolt egységek, melyek adott helyekhez kötöttek. A huszadik században azonban – inkább, mint korábban bármikor, bár talán a huszonegyedik században sem lesz

* Ulf Hannerz (1993): The Cultural Role of World Cities. In *Humanising the City? Social Contexts of Urban Life at the Turn of Millennium*. A. Cohen és Fukui Katsuyoshi (szerk.), 69–83. Edinburgh.

ez kevésbé igaz – a mozaikhasonlatot, valamint a kultúráról történő gondolkodásban a helynek tulajdonított fontos szerepet ki kell egészíteni a kultúra térbeli áramlásának fogalmával. Az uralkodó világtrendet a sokféleség állandóan változó szerveződésekként kell fölfognunk, annak megértésében egyre nélkülözhetetlenebb a kulturális szempont.¹ A sokféleség szerveződésén belül a kultúra áramlását részben a központ-periféria viszonyok határozzák meg. A szóban forgó központok között pedig jó néhány világvárost találunk.

Hogy melyek ezek? A Nyugat terjeszkedése és az iparosodás hőskorában, amikor a jelenlegi világtrend kialakult, Redfield és Singer a heterogenetikus kulturális változáson átesett városok egyik legjelentősebb kategóriájának tekintették „a világszintű vezetői és vállalkozói osztály városait”, melyekre példaként Londont, New Yorkot, Oszakát, Yokohamát, Sanghajt, Szingapúrt és Bombayt hozták föl. Egy későbbi, a világvárosok napjainkban zajló átalakulásáról szóló írásban, melyre később még visszatérek, Friedmann és Wolff azt állítja, hogy ma a világvárosok a világgazdaság irányító központjai, és az általuk felsorolt városok részben megegyeznek a Redfield és Singer által említettekkel, úgymint: Tokió, Los Angeles, San Francisco, Miami, New York, London, Párizs, Frankfurt, Zürich, Kairó, Bangkok, Szingapúr, Hongkong, Mexikóváros és São Paulo (Friedmann és Wolff 1982: 310).²

Némelyek ezek közül azonban inkább tűnnek világvárosnak, mint a többiek, valamint gazdasági és kulturális szerepük sem azonos léptékű, még ha rokonítható is egymással. Mivel ebben a cikkben a kultúrával foglalkozom, elsősorban az a néhány központ érdekel, amelyet a világ különböző pontjain mint a kulturális újdonságok megbízható forrását tartják számon. Ebből a szempontból a városok szerencséje forgandó. A múlt század során különböző időszakokban Bécsről és Berlinről lehetett talán a leginkább elmondani, hogy a világ nagy része, de legalábbis a nyugati világ, kitüntetett figyelemben részesítette, ahonnan sokféle gondolat és kulturális forma eredt. Ezek a városok ma már nem bírnak ugyanakkora jelentőséggel. Napjainkban elsősorban New York, London és Párizs talán ilyen példa, s esetleg Los Angeles is idesorolhatjuk. Miami nem igazán felel meg a feltételeknek, bár Latin-Amerikában és a Karib térségben mindenképpen egy világváros szerepét tölti be. Megelőlegezhetjük esetleg a világvárosi státust Tokiónak, Sydneynek, Madridnak és – újra – Berlinnek is ebben az értelemben, de akkor néhány olyan jelöltet is el kellene fogadnunk, melyeknek a megfelelésében – legalábbis pillanatnyilag – nem vagyok teljesen bizonyos.

Jelen tanulmányban egy ezekre a városokra alkalmazható megközelítési módot szeretnék fölvezetni, és ugyanakkor meghatározni, miként illeszkednek a világvárosok a jelen kultúr-történetébe (illetve miként rendezhetők egy elfogadhatóan koherens gondolatmenetbe). Ezen a ponton is föl kell hívnom a figyelmet egy párhuzamra Redfield és Singer cikkével. A szerzők leszögezik, hogy írásuk célja „olyan gondolati keretet szolgáltatni, mely hozzájárulhat a városoknak a kultúra fejlődésében, hanyatlásában és átalakulásában játszott szerepének a tanulmányozásához”, de „nem befejezett kutatásokra támaszkodnak”, nem megfigyelt körülményeket vagy folyamatokat írnak le, csupán „gondolati sémákat nyújtanak, az egyes városokra vonatkozó utalások példaként szolgálnak, és közelítő jellegűek”. Mindez az alábbiakra is igaz.

---

1 Ez a fejezet „A kulturális világtrendszer” projekt részeként született a Stockholmi Egyetem Szociális Antropológia Tanszékén; a tágabb összefüggésekről lásd még például: Hannerz (1987; 1989a; 1989b; 1990). A projektet a Humán és Társadalomtudományok Svédországi Kutatótanácsa (HSFR) támogatta.

2 Heenan szintén meghatározza a globális gazdasági szereppel rendelkező városok sorát, mely némiképp eltér az itt említett felsorolástól. Különleges figyelmet szentel Párizsnak és Miami-nak (pontosabban Coral Gablesnek). Cikkében találunk közvetlenül az itt említettekre vonatkozó megállapításokat is (Heenan 1977).

Négy transznacionális kategória

A világváros egyrészt önmagában való hely, másrészt csomópont egy hálózatban; kulturális szerveződésként helyi és transznacionális viszonyokban egyaránt részt vesz. A világváros életének belső jellemzőire vonatkozó fölfogásokat össze kell egyeztetnünk az annak külső kapcsolatairól alkotott elképzelésekkel.

Első lépésként meghatároznék négy társadalmi csoportot vagy kategóriát, melynek tagjai a mai világvárosok lakosságának többségét alkotják. Az a tény, hogy New York, London és Párizs nem csupán az amerikai, a brit vagy a francia kultúra helyi változata, vagy akár azoknak városi formája, hanem minőségileg más, nagymértékben a fent említett négy társadalmi kategória ottani jelenlétének köszönhető. Ezekben a kategóriákban az a közös, hogy mindegyik bizonyos értelemben transznacionális; tagjaik életük kisebb-nagyobb részét világvárosokban töltik, ugyanakkor szoros kötelékek fűzik őket a világ egy másik részéhez is. A négy kategória együtt nem teszi ki a városi lakosság egészét, még csak a többségét sem. Azt sem állítom, hogy kimerítenék az adott városokban elképzelhető transznacionális létformák valamennyi lehetőségét. Nélkülük azonban – ilyen vagy olyan összetételű jelenlétük nélkül – ezek a városok elveszítenék világváros mivoltukat.

Az első kategória a *transznacionális üzletembereké*. Redfield és Singer kifejezésével élve, a világvárosok „a világszintű vezetői és vállalkozói osztály városai”, a világgazdaság idegközpontjai.³ Főbb funkcióik Friedmann és Wolff szerint a menedzsment, a banki és pénzügyi, valamint jogi szolgáltatások, a számvitel, a műszaki tanácsadás, a telekommunikáció és a számítástechnika, a nemzetközi szállítmányozás, a kutatás és a felsőoktatás (Friedmann és Wolff 1982: 320). Igaz ugyan, hogy a világvárosokban a gyártásnak történelmi okokból maradt némi gazdasági szerepe, mégsem az köti őket közvetlenül és a legdinamikusabban a külvilághoz.

Az itt tárgyalt városok lakosságának egyik legszembeötlőbb rétege az imént felsorolt tevékenységeket végző, kiváló iskolázottságú, magasan képzett és sokat utazó emberekből áll. (Természetesen jelentős számú adminisztratív „személyzet” is kiszolgálja őket.) „Azok számára, akik rákapcsolódtak a nemzetközi információs láncokra, a városok azért hasznosak, mert információban gazdag helyek” – írja Webber egy régebbi cikkében, és így folytatja: „Az a mód, ahogy ezek az emberek használják a várost, rávilágít annak lényegére, hiszen számukra a város nem más, mint egy hatalmas kommunikációs központ, melyen keresztül az emberek kapcsolatba léphetnek egymással” (Webber 1968: 1095–1096). Természetesen ezeknek a városoknak a lakossága nagyrészt annak az országnak a szülőtte, ahol a város található. Sokan azonban máshonnan származnak, ők olyan emberek, akiknél a karrier mobilitása együtt jár a földrajzi mobilitással – ezt a csoportot nevezték a szociológusok néhány évtizede „spirálvonalban haladó rétegnek” (lásd Watson 1960). Talán jól érzékelteti számuk növekedését az a körülmény, hogy New Yorkban 1970-ben mindössze 41 külföldi bank működött, 1981-ben pedig már 249 (Sassen-Koob 1984:150). Több ehhez hasonló változás is történt a világvárosokban. A transznacionális menedzserek kategóriájának összetétele példánk esetében nyilvánvalóan eltérő: kétségtelenül több nyugat-európaiat találunk New Yorkban, és több ázsiait Los Angelesben.⁴ Miami különlegességét az adja, állítja Allman a vá-

3 A világvárosokról szóló legtöbb, az utóbbi időben született írás a világgazdaságban betöltött szerepüket taglalja, kivéve Friedmann és Wolff (1982) cikkét, melyre a szövegben, illetve Heenané (1977), melyre a 2. sz. jegyzetben hivatkozom. Lásd például: Friedmann (1986), Rimmer (1986), Korff (1987), Masai (1989) és King (1990).

4 Ezek a különbségek azonban viszonylagosak; lásd például Webb (1989) cikkét a londoni japánokról.

rosról szóló könyvében, hogy éppen akkor – tehát 1960 körül –, amikor lehetővé vált Miami Észak-Amerikát, Latin-Amerikát és Európát összekötő földrajzi helyzetének kihasználása, a kubai üzleti diaszpóra gyűjtőpontjává vált, mely viszont az amerikai menekültügyi politika következtében nem maradhatott teljes egészében a városban, hanem szétszóródott az említett három kontinensen. Így aztán a városnak „rendelkezésére álltak a megfelelő emberek a megfelelő helyeken ahhoz – nemcsak Miami-ban, de az egész világon szétszórtan –, hogy interkontinentális adottságait kiaknázhassa” (Allman 1987: 294–295).

A világvárosokban megtalálható másik, könnyűszerrel azonosítható kategória a *harmadik világból származó népességé* (jelen esetben a fejlett világban található településekre gondolok). Sokszor elmondták már, hogy a tágabb értelemben vett Los Angeles „a legnépesebb mexikóiak lakta nagyváros Mexikó területén kívül, és a második legnépesebb kínaiak lakta nagyváros Kína határain túl... a legnépesebb koreaiak lakta nagyváros Korea területén kívül, a legnagyobb Fülöp-szigetiek lakta nagyváros a Fülöp-szigetek területén kívül, és a legnépesebb vietnamiak lakta nagyváros Vietnam területén kívül” (Lockwood és Leinberger 1988: 41). Sutton rámutat, hogy „New York a legnépesebb karibi lakossággal rendelkező város a világon, megelőzve a jamaikai Kingstont, a Puerto Ricó-i San Juant és a trinidadiai Port of Spaint együttvéve” (Sutton 1987: 19).⁵ Miami gazdag kubai menedzser- és vállalkozói elitje jó példa arra, hogy a harmadik világból származó lakosság nem minden világvárosban rendelkezik egyforma háttérrel. Mégis, ezek az emberek többnyire alacsony szintű képzettséget igénylő, kevés fizetéssel járó munkát végeznek, az előbb említett első kategóriához képest a másik véglelet képviselik. (Az az egyre gyakrabban használt fordulat, hogy „New York egy harmadik világbeli város”, ezek szerint értelmezhető metonimikusan és metaforikusan is – azaz úgy, hogy „a bevándorlás miatt a harmadik világ részévé vált”, de úgy is, hogy „a gazdagok és a szegények között tátongó szakadék New Yorkot strukturálisan a latin-amerikai, ázsiai vagy afrikai városokhoz rokonítja”.)

Harmadik kategóriaként egy kétségtelenül kisebb létszámú csoportot határoznék meg, amely viszont sokkal nagyobb súllyal szerepel az általam vizsgált városokban: ők a szűkebb értelemben vett kultúrával foglalkoznak – itt az *expresszív tevékenységek specialistáinak* nevezem őket. A klasszikus példa természetesen a párizsi művészvilág – hagyományosan nemzetközi összetételével. Ugyanezt elmondhatjuk Párizsról mint a divat világának fővárosáról is. Napjainkban persze szélesebb a művészi tevékenységek köre, ide tartozik a képzőművészet, a divattervezés, a design, a fényképészet, a filmművészet, az írás, zeneszerzés, szakácművészet, és még számtalan egyéb művészeti ág, melyek New Yorkban talán erőteljesebben jelen vannak, mint bárhol másutt. London ebből a szempontból nem áll az élen, ám az kétségtelen, hogy a Nemzetközösség tagországaiból származó tehetséges művészek nagy része mindenképpen elzarándokol Londonba, mert ott több visszajelzést kap a munkájáról, mint otthon. A hollywoodi filmipar miatt Los Angeles már nagyon korán világvárosi státusra tett szert, de először csak korlátozott mértékben, hiszen a többi jellemző csak később jelentkezett. Az expresszív tevékenységek specialistái általában azért költöznek fiatal korukban világvárosokba, mert azok egyedülálló tanulási lehetőséget nyújtanak, de mozgá-

⁵ Lockwood és Leinberger felsorolásában szerepel az is, hogy „a második legnépesebb japán nagyvárosi terület Japán határain kívül...”. Minthogy azonban Japán nem tartozik a harmadik világhoz, ezt a részt kihagytam az idézetből. Ugyanakkor Japán nagyobb városai már maguk is kevésbé homogének etnikailag, mint korábban. Ezekben a városokban is megnőtt a Fülöp-szigetektől, Bangladesből és máshonnan érkező, harmadik világbeli lakosság. Az erre a fejleményre vonatkozó megfigyeléseket lásd például: Haruo (1990) és Toshio (1990).

suk a zarándoklathoz is hasonlítható, amely az „igazi helyek” felé irányul. Ezek a migránsok vagy rövid ideig maradnak, vagy örökre, és gyakran nehéz megmondani, ki mit fog tenni. Míg a menedzserek szervezeti keretekhez tartoznak, az expresszív tevékenységek specialistái általában önállóak.

Végül a negyedik kategóriába tartoznak a *turisták*. Ők olyan gyorsan cserélődnek, hogy emiatt a városok hivatalos népesség-nyilvántartásában nem is szerepelnek, de mindig nagy számban vannak jelen, és tartózkodásuk során figyelemre méltó intenzitással foglalkoznak a várossal.

A négy felsorolt kategória tagjai föltehetően aktívak a kultúra transznacionális áramoltatásában azért, hogy mobilisak. Az utóbbi időben nyilvánvalóan a közlekedés technológiájának és gazdaságosságának legújabb változásai miatt nőtt meg a számuk (illetve nagyrészt ezek a változások vezettek életformájuk transznacionális jellegének kialakulásához). A szupersonikus repülőkorában az emberek olyan sebességgel tehetnek meg nagy távolságokat, utazhatnak oda és vissza két célállomás között, hogy a migránsok és a migráció kutatásában alkalmazott megközelítéseink, melyek fölött igencsak eljárt már az idő, nem szolgáltatnak kielégítő magyarázatot a jelenségre.

Ugyanakkor a jelentések és a jelentéssel bíró formák anélkül is terjednek, hogy az emberek helyet változtatnának, nem utolsósorban a kultúra speciális technológiája, a média segítségével. A főnti négy kategória meghatározása után meg kell jegyezni, hogy különleges kapcsolat áll fenn a média és a világvárosok között abban az értelemben, hogy a világvárosok sok esetben a média székhelyei, illetve témái is egyben. Több alkalmunk is lesz visszatérni az ebből a megállapításból levonható következtetésekre.

Ami a négy csoport vagy kategória tagjait illeti – gondolhatjuk –, természetesen osztoznak másokkal a világvárosi környezeten. Igaz ugyan, hogy más társadalmi kategóriákhoz tartozó emberekhez a kapcsolatok számtalan válfaja fűzi őket, de elsősorban egymással állnak közvetlen kapcsolatban. „A transznacionális elit a világvárosok domináns osztálya, és a városok az ő életvezetésük, valamint a munkához kapcsolódó igényeik kiszolgálása köré szerveződnek” (Friedmann és Wolff 1982: 322). Egyrészt igen sokféle szolgáltatást vesznek igénybe, melyek némelyikét a képzetlen és rosszul fizetett harmadik világbeli migránsok nyújtják – részben az informális gazdaság keretein belül. Sassen-Koob például azt állítja, hogy nyilvánvaló kapcsolat áll fenn a New York-i és Los Angeles-i globális menedzsment létszámának növekedése és a rosszul fizetett bevándorlók odaáramlása között, akik bizonytalan körülmények közepette dolgoznak ezekben a városokban (Sassen-Koob 1984; 1986). Valószínűleg ugyanez a vezetői elit biztosítja az expresszív tevékenységek specialistái számára megélhetésük alapját. Minthogy azonban ez a megélhetés bizonytalan, különösen a fiatalok és a kezdők esetében, előfordul, hogy ennek a rétegnek ki kell egészítenie a keresetét a betanított vagy segédmunkát igénylő szolgáltatói szektorban vállalt munkával. Ha a menedzserelitnek nem volna szüksége repülőterre és hotelekre, a turisták ellátása sem érné el a jelenlegi színvonalat. Ugyanakkor a turisták maguk is nagy fogyasztók a szolgáltatások terén; átmeneti luxusigényeik révén néhányan a menedzserelit rendszeresebb fogyasztási szokásainak a szintjét is elérik. Ez a két kategória bizonyos mértékig szimbiózisban él; ha nem volna jelen mindkettő, a világváros egyikük számára sem nyújtaná ugyanilyen biztonsággal az így meglévő előnyöket (Heenan 1977: 88).

Nem minden turista költ azonban sokat. Olyan utazók is ellátogatnak a világvárosokba, akik csupán örömeiket lelik abban, hogy egy ideig ott tartózkodnak, és nincsenek határozott, karrierrel kapcsolatos céljaik, mint a menedzsereknek vagy az expresszív tevékenységek specialistáinak (talán általánosabb célokkal érkeznek – mint például a nyelvtanulás). Ők egy

köztes csoportot képeznek, mely a turisták és a rosszul fizető szolgáltató szektorban dolgozó migránsok jellemzőivel rendelkezik, és átmenetileg önként vállalt, viszonylagos szegénységben élnek. Személyes hátterük nagyban különbözhet a képzetlen harmadik világbeli bevándorlóktól, akikkel bizonyos értelemben versenyeznek; jó példa erre a bébiszitterek helyzete. (Egy harmadik világbeli, világvárosban élő csoport, melyre a főntiek igazak, vagy igazak voltak, a Párizsban élő közép-afrikai *sapeur*oké, *dandy*ké, akik csak azért élnek Párizsban, hogy ott legyenek, hogy otthon majd elmondhassák magukról: jártak Párizsban, és hogy összeállíthassák jó hangzású márkákból álló ruhatárukat.⁶)

A kultúra áramlásának keretei: életforma és piac

Mielőtt konkrétan tárgyalni kezdenénk a világvárosokban zajló kulturális folyamatokat, előrebocsátanék néhány gondolatot a fogalmak tisztázása érdekében: a kortárs társadalmakban a jelentéssel bíró formák és a jelentés áramlását néhány főbb szervezeti keret és azok összefüggései határozzák meg. Ezek a szervezeti keretek saját elveik, időbeli és térbeli jellemzőik, valamint a hatalomhoz és az élethez fűződő viszonyuk szerint tartják mozgásban a kultúra áramlását. Az alábbiakban elsősorban két ilyen szervezeti kerettel és azok összefüggéseivel foglalkozom: ezeket *életformának* és *piacnak* nevezem.

Úgy gondolom, hogy az életforma keretén belül a kultúra áramlása egyszerűen két ember érintkezése során megy végbe. Ez egy szabad és kölcsönös áramlás, mely akkor történik, amikor az élet természetes velejárójaként megfigyeljük egymást, és interakcióba lépünk egymással mindennapi helyzetekben. Nem nagyon érzékeljük ezt az áramlást, és nem is reflektálunk rá. Elég nyitott szemmel járnunk ahhoz, hogy részesei legyünk. Néhányan azok közül, akikkel érintkezünk, olyanok, mint mi, mások kevésbé. A városi élet jellemzője, hogy az előbbieket aránya kisebb, az utóbbiaké pedig nagyobb, mint más környezetekben. Az életforma bizonyos jelenségei felkeltik figyelmünket, mások egyenesen provokálnak. Másrészről az is igaz, hogy a városlakóknak a sokféleség közepette sikerül bezárkózniuk a nagyrészt hozzájuk hasonlóké körébe.

A piac keretében ezzel szemben az emberek mint vásárlók és eladók viszonyulnak egymáshoz, itt a jelentés és a jelentéssel bíró forma fogyasztási cikké vált. Valószínűleg minden fogyasztási cikknek van valamilyen jelentése, és ennyiben kulturális fogyasztási cikknek tekinthető; sok esetben azonban az árucikk mindössze – vagy nagyrészt – információs, intellektuális, esztétikai és érzelmi értékkel bír, és itt most elsősorban erre az esetre utalok. A piacnak mint szervezeti keretnek természetesen van néhány közismert tulajdonsága. Szereplői versenyben állnak egymással, és folyamatosan újítanak a kereslet újratermelése érdekében. Ezenkívül igyekeznek a kultúra áramlásának mind nagyobb részét a piac keretei közé terelni.

Az alábbiakban kimutatom, hogy a világvárosnak mint kulturális folyamatnak nagy részét szemlélhetjük helyi és transznacionális szinten egyaránt, mint kulturális irányzatok kölcsönhatását az életforma és a piac szervezeti keretein belül. Ez a folyamat részben – főként szembeötlő módon – az utcán zajlik.

⁶ A *sapeur*ök analitikus vizsgálatát lásd Friedmannál (1990a; 1990b).

A helyi milió mint látványosság

Egy New York-i szociológus, Gerald Handel diákjai révén kérdéseket tett föl a városba látogató turistáknak. Következzék néhány New York-i benyomás:

„Hát, sok érdekes élményem volt, de talán az volt a legérdekesebb, hogy láttam a 42. utcát, és leszólitott egy szőke parókás fekete transzvesztita.” (Férfi, 30–39, egészségügyi dolgozó, Minneapolis)

„Két nappal ezelőtt ellátogattam a Village-be, és láttam egy fickót görkorigal, esküvői ruhában és bukósisakban gurulni lefelé a Hetedik sugárúton. Elképesztőnek találtam, de mondták, hogy New Yorkban, és különösen a Village-ben, ez teljesen normális.” (Nő, 20–29, könyvelő, Dominikai Köztársaság)

„Láttam, ahogy egy idős néni elbánt egy tolvajjal. Az volt benne a poén, hogy a néniről kiderült, hogy zsarú.” (Nő, 30–39, háziasszony, Québec)

„A sokféle ember. Én monolitikus társadalomból származom, ahol mindenki ugyanahhoz az etnikai csoporthoz tartozik. Itt például sok a homoszexuális is.” (Nő, 20 év alatti, diák, Jamaika) (Handel 1984).

Más szóval, amint Georg Simmel rámutatott a nagyvárosok mentális életéről szóló esszéjében, „változó képek sorjáznak gyors egymásutánban, a futó pillantásokkal rögzített látványban kiéleződik a diszkontinuitás, és elszédít az újabb és újabb várakozások végtelensége (Simmel 1964: 410); vagyis látványosságban van részünk. Természetesen mindezt az ember nagyrészt ellenszolgáltatás nélkül kapja, csupán jelenléte által, az életforma szerkezeti keretén belül működő kölcsönösség révén részeseül belőle. A kölcsönösséget ebben az esetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A világváros látványosságait – így vagy úgy – az emberek között hozzuk létre. Senki sem lehet pusztán szemlélődő, mindenki résztvevő megfigyelő, és a látnivalók kiugró jellegzetességei is az egyén perspektívájától függenek. A fejlett világból – Nyugat-Európából, Észak-Amerikából – érkezett látogató (vagy az onnan származó helyi lakos) számára talán éppen a harmadik világból származó lakosság jelenléte a legmeglepőbb London, Párizs vagy New York utcáin; a dominikai könyvelő számára egyetlen ember különcségei; egy jamaikai diák pedig a homoszexualitás nyílt vállalását tartja rendkívülinek és az emberek sokféleségét, amelybe az ő szempontjából beletartozik a québeci háziasszony és a minneapolis-i egészségügyi dolgozó is.

A messizi földről érkezett látogató szemében a város lakói mind egyformának tűnhetnek, ugyanakkor másmilyennek, mint amit otthon láthat, ezért látványosságnak számítanak. Egy világvárosban azonban ennél még sokkal többről van szó; ott belső sokféleséggel is szembesülünk. Elmondhatjuk, hogy ez a fajta tarkaság kétféleképpen mutatkozik meg a világvárosban csakúgy, mint a legtöbb nagyvárosban. A szembeötlően eltérő életformák egyrészt kollektív formában jelentkeznek, mint olyan többé-kevésbé összetartó csoportok szubkulturái, melyeknek a tagjai biztosítják egymás számára a szubkultúra fejlődéséhez és fennmaradásához szükséges erkölcsi, érzelmi és intellektuális támogatást – akár a történelmi háttér, akár az aktuális viszonyok, akár a csoport tagjainak a kedvtelése alkotják az adott szubkultúra alapját. Minden más tényező egyezése mellett a nagyobb városokban a kisebb városokhoz képest egyszerűen több ilyen csoport létrejöttéhez adott a kritikus tömeg, melyek együttes jelenléte sokféleséget teremt (Fischer 1975). Másrészt a nagyobb városokban társasági kapcsolatokat kell kiépíteni, egyéni megbecsülést kell szerezni, és az emberek azért akarnak annyira különbözni a többiekől, mert félnek a tömeges egyformaságtól. Ilyen módon a sokféleség részben az egyének, és nem a csoportok szintjén jön létre. Az a körülmény, hogy a világvárosok lakossága általában több helyről származik, kiegészül a városi életnek ezzel a két általánosabb jellemzőjével, és együtt még inkább hangsúlyozzák a diverzitást.

Az emberek természetesen igen eltérő módon fogadják a világváros miliójét. Néhányan kellemetlennek, sőt veszélyesnek érzik, szimbolikus erőszakként értelmezik. Ezek általában olyan emberek, akik nem sajátos jellege miatt tartózkodnak a világvárosban; talán már itt voltak, mielőtt a település világvárossá vált a szó aktuális értelmében. Az őslakosok gyakran szívesebben vennék, ha Párizs, New York vagy London olyan volna, mint bármelyik francia, amerikai vagy brit város, de annak semmiképpen sem örülnek, hogy városuk a harmadik világ határára sodródott. Íme a világvárosra jellemző kulturális folyamat egyik paradoxona: míg a periférián vagy félperiférián élők folyamatosan a központ kulturális befolyását érzékelik, vagyis a központ-periféria irányú áramlást, addig a központ bennszülött kultúrájának – saját szemszögéből – a periféria reprezentációinak ostromát és betörését kell kiállnia.

A világvárosok lakói közül azok, akik így gondolkodnak, úgy is reagálhatnak a sokféleségre, hogy – amennyire csak lehet – kizárják a külvilágot saját környékükről, illetve – gazdagabb emberek esetében – a portásfülkével ellátott házból, és taxival utaznak, nem metróval. Ők azok a központban, akik azt kívánják, hogy a periféria húzódjon vissza, de legalábbis viselkedjen szolidabban, és csak a nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtsa. De még így sem érzik magukat biztonságban. A városban uralkodó diverzitás hirtelen és drasztikusan rányomhatja bélyegét az életükre. (Tom Wolfe regénye, a *The Bonfire of the Vanities* (A hiúságok máglvája) ezt a témát dolgozza föl New York kontextusában csakúgy, mint E. O. Doctorow *Ragtime* című műve egy korábbi időszakra vonatkozóan.) A helyi média a maga részéről legalábbis ezt sulykolja beléjük. Ráadásul általában nehezen különböztetik meg a szimbolikus erőszakot a valóságostól.

Könnyen lehet, hogy éppen a fent idézett esetekhez hasonló önkéntes és futó látogatáson a világvárosban tartózkodó utazók alkotják a másik végletet, ami a világváros látványosságának befogadását illeti. A „turizmus szemiotikájáról” szóló írásában Jonathan Culler Roland Barthes-tól merít, amikor megállapítja, hogy egy turista kész mindenben az adott dologra vonatkozó jelet látni (Culler 1988: 154). Mások inkább „túlfunkcionalizálnak” minden szökást, pusztá fölhasználási módot látnak benne, tehát úgy okoskodnak, hogy az ember azért visel szőrmebundát, mert fázik. A turistát azonban nem lehet ilyen magyarázatokkal félrevezetni. Ő a kocsmát „tipikus brit pubnak” látja, a Quartier Latinben található vendéglőt Quartier Latines vendéglőnek, számára még a gyorsforgalmi út sem csupán a közlekedés hatékony eszköze, hanem egy tipikus gyorsforgalmi út.

Az a helyzet, hogy az útikönyvét és fényképezőgépét szorongató turista sohasem jut el odáig, hogy túlfunkcionalizáljon bármit is, mert mielőtt megtenné, már haza is utazott. Távolról sincs azonban egyedül, amikor élvezzi a világvárosban a körülötte zajló élet összetettségét. Valószínű, hogy a világváros lakosságának több kategóriájában is találunk olyanokat, akik hasonlóan vélekednek. Még ha saját szokásaikra funkcionális magyarázatot találnak is, sok minden mást látványosságnak tekintenek. Ezenkívül, minthogy önként tartózkodnak a világvárosban részben annak speciális jellege miatt, ők mindenképpen értékelik ezt a különlegességet.

A világváros látványosságának egyik jellemzője az, hogy mindent betölt: turistaként az ember úgy közlekedhet a neves látnivalók (a Louvre, a Buckingham Palace, az Empire State Building) között, hogy útközben a csoda egy percre sem szűnik meg körülötte. Ugyanakkor a látványosság varázsa helyhez kötött. Nem szállítható; csak emlékeket és anekdotákat vihetünk magunkkal, esetleg különböző technikai eszközökkel készített részleges reprezentációkat. Éppen helyhez kötött varázsa teszi a világvárost világvárossá. Az embernek tényleg oda kell utaznia, hogy a saját szemével lássa, a saját fülével hallja, és a saját bőrén tapasztalja, ami ott történik.

Talán itt érdemes közbevetni: a média is hozzájárul ahhoz a benyomáshoz, hogy a világ-
városokban mindig történik valami érdekes. Mivel képviselői különösen nagy számban nyü-
zögnek a metropoliszokban, és mindenütt találkozhatunk velük (több a tévécsatorna, a rá-
dióállomás, a napilap, a hetilap, és minden utcasarkon árulnak újságot), még ami nem az adott
városban zajlik, azt is úgy könyveljük el, mintha ott történe.

A kulturális piac

Ezen a ponton azonban elhagyjuk a kultúra áramlásának szervezeti keretét – melyet életfor-
mának nevezünk –, és egy köztes zónát magunk mögött hagyva máris a piac szervezeti ke-
reténél járunk. Megismétlem, hogy a kortárs társadalmakban a jelentés és a jelentéssel bíró
forma nagyrészt fogyasztói cikké vált, és a világvárosok jelentőségük nagy részét annak kö-
szönhetik, hogy kulturális piacként működnek.

Mindenekelőtt azonban az expresszív tevékenységek specialistáinak nagy számban való
jelenléte miatt tekintjük a világvárosokat kulturális piacoknak – egyrészt azért, mert jelen-
létük folyamatos. Az expresszív tevékenységek specialistái azért tartózkodnak a világváros-
ban, illetve azért költöznek oda, mert ott találhatják meg mentorukat és művésztársaikat,
akiktől – bevallottan vagy sem – tanulhatnak intézményesített vagy informális keretek kö-
zött; ott működnek a munkájukat befogadó intézmények, illetve többé-kevésbé ott érhetik
el tehetős vevőiket is.

Másrészt a kulturális fogyasztási cikkek is folyamatosan változnak. A világvárosokból ér-
tesülünk a legújabb irányzatokról, a legújabb divatról, izmusról, avantgádról és „mozgalom-
ról” (mely esetünkben nem a hagyományos értelemben vett mozgalom, inkább kulturális fo-
gyasztási cikkeknek és azok termelőinek stílus és időszak szerint beazonosítható együttese).
A világváros folyamatosan képes újat létrehozni, ezért kulturális piacának eseményeit első-
sorban azoknak kell állandó figyelemmel kísérniük, akik szeretnének tájékozottak lenni.

Hogy mi táplálja ezt a kreativitást? Egyrészt a piac szervezeti keretén belül uralkodó ter-
mészetes hajlam arra, hogy a szereplők újítás révén próbáljanak versenyelőnyhöz jutni. Más-
részt kétségtelenül ugyanezen szereplők nemzetközi jellege és akarateréje, hiszen az exp-
resszív tevékenységek specialistái tisztában vannak azzal, hogy a világvárosban való tartóz-
kodásuk célja új kultúrák létrehozása. A képességek koncentrációja szintén fölmerül mint
egy további tényező – a világvárosok föltehetően az átlagosnál nagyobb arányban vonzzák
„a legjobbakat és legokosabbakat”.

Ugyanakkor a sokféleség is meghatározó szerepet játszik ebben a jelenségben. A kultu-
rális kreativitás szemmel láthatóan szárnyakat kap a diverzitástól. Raymond Williams pél-
dával a századforduló avantgárd mozgalmait vizsgálva úgy találta, hogy általában nagyvárosi
környezetből nőttek ki (mellyel kapcsolatban ő a viszonylagos kulturális autonómiát és a
nemzetköziséget hangsúlyozta), a művészek közül sokan bevándorlónak számítottak, és szá-
mos esetben többé-kevésbé provinciálisnak tekintett nemzeti kultúrákból érkeztek (Wil-
liams 1981: 83–84). Éppen az eltérő eredetű és eredeti formájukban kétes érvényű kifeje-
zés módok találkozása vezetett a nemzetállam kereteit meghaladó új tudatformák és gyakor-
latok kialakulásához.

Williams diverzitáselemzésének következtetései valószínűleg nagyrészt érvényesek az
ezredforduló közeledtével is, csak szélesebb és transznacionális összefüggésben. A követ-
kezőkben azonban egy ennél konkrétabb kérdésre szeretném föl hívni a figyelmet. Neveze-
tesen: a kultúra áramlásának két szervezeti kerete, az életforma és a piac világvárosokban
működő kölcsönhatásából adódó helyi lehetőségekre.

Az expresszív tevékenységek specialistái valószínűleg gyakran nyernek intellektuális és esztétikai ösztönzést az általános városi környezethez tartozó látványosságból. Ez az életforma/piac kapcsolat egyik formája, bár mint forma, nem egyértelműen körülhatárolt. Léteznek ennél konkrétabb összefüggések is, melyek elemeknek, elemcsoportoknak, jelentéseknek vagy jelentéssel bíró formáknak a szervezeti keretek közötti mozgásával járnak.

Fölvázolnám az események láncolatának egyik lehetséges, bár elnagyolt modelljét. Úgy gondolom, hogy ez a modell a leginkább egyes etnozenei irányzatok és nemzeti konyhaművészetek kulturális pályafutásának a leírására alkalmas, de lehet, hogy általánosabb érvényű. Az első fázisban véleményem szerint a kérdéses jelentés és jelentéssel bíró forma viszonylag szabadon áramlik egy szubkultúrán belül, amennyiben az adott szubkultúra eléggé nagy léptékű és összefüggő ahhoz, hogy elegendő morális és egyéb, nem anyagi jellegű támogatásban részesítse. Az emberek közösen főznek és zenélnak. Még ha enyhén specializálódtak is a közösség tagjai bizonyos javak előállítására, azok még nem váltak árucikké, még mindig nagyrészt a közösség személyes kapcsolatainak keresztül mozognak. A második fázisban a közösségben működésbe lép egy magasabb szintű kulturális munkamegosztás. Ebben az esetben nyilvánvalóan már a közösség is elérte azt a kritikus tömeget, melynél érdemes a szubkulturálisan elkülöníthető elemeket a közösség tagjainak piacára fogyasztási cikként bevezetni, szemben az életforma szervezeti keretén belüli szabad áramlással. A szélesebb értelemben vett piac természetesen mindig kapva kap a terjeszkedés lehetőségén. Ekkor a közösség tagjai még nem feltétlenül alakítják jellé az adott fogyasztási cikkeket, ami egybehangzik a fínt elmondottakkal. Vagyis egyrészt tekinthetik őket mindennapi rutinjuk magától értetődő részének, másrészt viszont előfordulhat, hogy tisztában vannak az adott fogyasztási cikkek szubkulturális különbözőségével, és értékeli azt. Akárhogyan is, ekkor a fogyasztási cikkekkel a nagyobb nyilvánosság elé lépnek. A szubkultúra körzetében található élelmiszerboltokban, büfékben és éttermekben már kaphatóak az adott konyhaművészet nyersanyagai és termékei; a zenét a kisebbségi negyed színpadán játsszák (az előadó vagy egy helyi tehetség, vagy, ha a szubkultúra egy távolabbi társadalom nagyvárosi képviselője, akkor a perifériáról jött ünnepeelt sztár, aki az előadás kedvéért utazott ide) és a helyi kisebbségi rádióadón. Ezzel a kulturális fogyasztási cikkek központjában (ahol az adott elemek az első fázisban még nem számítottak fogyasztási cikknek) elérkeztünk a harmadik fázishoz: a nagyobb nyilvánosság azt is jelenti, hogy az adott cikkek az állandóan újdonságokra vadászó, szélesebb értelemben vett kulturális piac számára is hozzáférhetővé váltak. Az etnikum konyháját fölfedezik a gasztronómiai kalandorok, a zene etnoppá válik (lásd a karibi reggae-t Londonban az 1970-es években vagy az észak-afrikai ritit Párizsban az 1980-as években). Egy másik New York-i látogató a következőképpen ízelgette a sokféleséget:

„A Greenwich Village-ben tett sétát élveztem a legjobban, mert olyan különleges hely. Ettem egy szelet pizzát, egy tacót, egy falafelt, és ittam egy cappuccinót.” (Nő, 20-29, asszisztens műsorigazgató egy rádióállomásnál, Nebraska) (Handel, 1984: 298).

Az események sorrendjének modellje természetesen több változatot is képes kezelni. Amikor egy szubkulturális, transznacionális közösség megjelenik a világvárosban, már lehet, hogy az anyaországgal együtt a második fázisnál tart. Más esetekben azonban a második lépés kimarad, és a szubkultúra szabad áramlású gazdaságából az adott cikk egyenesen a szélesebb kulturális piacra kerül, és ott válik fogyasztási cikké.⁷ Az is előfordulhat, hogy

⁷ Úgy tűnik, ugyanezt állítja Palmer a londoni Soho olasz vendéglőseiről (Palmer 1984); másrészt viszont James Watsonnak a szintén londoni Gerrard Streeten található kínai vendéglőkre vonatkozó megállapításai arra utalnak, hogy itt már elmozdulás történt a második fázisból a harmadik fázisba (Watson 1977: 196).

a harmadik fázisban az adott kulturális elem nem a szélesebb piac számára jelent vonzerőt, hanem – valamilyen önként vállalt sorsközösség alapján – egy másik szubkulturális közösség számára; ahogy például a Karib-tengeri bevándorlók zenéje, a reggae, először egyes, a brit fiatalok körében népszerű stílusok híveinél talált visszhangra. Néha a második és a harmadik fázis egybeesik, mert a szubkulturális közösség és a szélesebb piac ugyanabban a formában fogadja el az adott kulturális fogyasztási cikket; néha azonban a harmadik fázis további változásokkal jár, és kialakul az adott cikknek az a változata, mely jobban megfelel a szélesebb piacon uralkodó ízlésvilágnak. A zenében elválhat egymástól a „fusion” (feldolgozás) és a „roots” (eredeti) változat. Amíg azonban kapcsolatban maradnak egymással, esetleg dialektikus viszonyban, további újításra és a piacok közötti mozgásra kerülhet sor.⁸

A központ-periféria irányú áramlás

A modell, mely leírja, hogyan mozdulnak el a kulturális elemek az életmódok szervezeti keretén belül uralkodó belső változatosság felől először a szegmentált helyi piacok, majd a még szélesebb piacok felé azáltal, hogy fogyasztási cikké alakulnak, nem csupán a harmadik világból származó etnikai tárgyak esetében érvényes. Az Egyesült Államok kontextusában például már régóta alkalmazható annak a hatásnak a leírására, melyet az afroamerikai kultúra fejt ki – többek között, de nem kizárólag – az általános értelemben vett amerikai kultúrára a világvárosokban. Nagy-Britannia esetében a fiatalok több kulturális irányzatát is beilleszthetnénk a modell első fázisába, és nyomon követhetnénk, hogy később mi lesz a sorsuk. A világvárosok kontextusában azonban, amikor ebből a szempontból vizsgáljuk a harmadik világbeli háttérrel rendelkező transznacionális csoportok kultúráját, a legfontosabb azt látnunk, hogy a kultúrában föllelhető központ-periféria viszonyok mára – a világvárosok lakosságának összetétele és kulturális piacuk szerkezete következtében – a legtöbb esetben periféria-központ-periféria viszonyokká alakultak. Kétségtelenül továbbra is a világvárosokból indul ki a kultúra globális áramlása, de a globális kulturális tőzsde szerepét is betöltik. Előfordul – maradjunk a legegyszerűbb példánál –, hogy a harmadik világ zenéjéből először egy világváros zenéje lesz, és csak azután válik világzenévé.

Ezzel azonban elhagytuk a helyi terepet, és átléptünk a világvárosok és eltérő távolságokra található hátszövegeik közötti transznacionális kapcsolatok kérdéskörére. Vajon milyen csatornákon áramlik a kultúra közöttük?

A főt meghatározott négy transznacionális társadalmi kategória tagjainak fizikai mozgását mindenképpen figyelembe kell vennünk. Hacsak nem viselkednek kulturális kameleonnokként, a háttértől függően változtatva a színüket, valószínűleg magukkal visznek valamit a világvárosból másik otthonukba.

Nem állíthatjuk azonban, hogy erről a folyamatról bármit is tudnánk etnográfiai részletességgel. Hadd idézzem Sutton néhány sorát: „New Yorkban keresztezik egymást a Karib-tenger útjai [...] itt cserélnek gazdát, és itt jönnek létre a kulturális formák és ideológiák. A Karib-tengeren és a New Yorkban történő események kölcsönhatásának keresztüztüében átalakul a New Yorkban élő spanyol anyanyelvű *hispanicek* és afrokariibiak élete. Az európai be-

---

⁸ Ezekről a kérdésekről lásd például Clarke és Hebdige megállapításait a reggae esetében bekövetkezett változásokról (Clarke 1980: 172; Hebdige 1987: 128).

vándorlók nagy részével szemben New York karibi lakossága folyamatosan ki van téve az emberek, gondolatok, gyakorlatok és ideológiák intenzív, kétirányú áramlásának a Karib térség és New York között. Ez a kétirányú csere és kölcsönhatás hozta létre azt a szociokulturális rendszert, melyet transznacionálisnak nevezhetnénk. Ez egy kötetlenség, mely egyértelműen összeköti – noha nem egyesíti –, átalakítja és tovább kreolósítja a karibi kultúrát és a karibi identitásokat New Yorkban és a Karib térségben egyaránt (Sutton 1987: 19–20).

Ez a szöveg azt sugallja, hogy a szerző tisztában van egy világváros és egy általa közvetlenül érintett térség késő huszadik századi helyzetével, mégis elmondhatjuk, hogy eddig kevesen vizsgálták a transznacionális kategóriákat éppen transznacionális mivoltuk figyelembevételével. Hagyományaiknak köszönhetően az antropológusok többit írtak a világvárosok harmadik világbeli lakosságáról, mint vezetői elitjéről, expresszív specialistáiról vagy turistáiról, de még őket is egyoldalúan bevándorlóként kezelik. Friedmann és Wolff a vezetői elitről megjegyzi, hogy: „Igen mobilis, többnyelvű csoport, mely képes kialakulatlan és megterhelő helyzetekben is dolgozni. Egyelőre keveset tudunk róluk” (Friedmann és Wolff 1982: 318).

Úgy tűnik, jelenleg minden, a világvárosok kulturális szerepének följajzolására tett kísérlet abba a fölismerésbe torkollik, hogy több kutatásra van szükség. Ugyanakkor legalábbis utalhatunk néhány valószínűnek tetsző körülményre. A vezetői réteg, mivel szilárd szervezetekben dolgozik, a többiekénél nagyobb eséllyel terjeszti ki élőhelyét a világvárosból más helyszínekre; a vállalatok kultúráját exportálják, és így azok többé-kevésbé szembeötlőek, elismertek és befolyásosak a periférián is. Az expresszív tevékenységek specialistái, amikor visszatérnek hazájukba – amennyiben valaha is visszatérnek –, új stílusú kulturális fogyasztási cikkek figyelemre méltó terjesztőivé válnak. Még akkor is, ha többnyire a periféria kulturális piacán működnek a továbbiakban, nagyon valószínű, hogy a világvárosban eltöltött idő közvetlen vagy közvetett formában hozzájárul hírnevük megszerzéséhez. Azok a harmadik világbeliek, akik hazatérnek egy világvárosból, művelt ember benyomását keltik. Ők azok, akiket Nyugat-Afrika angol nyelvterületein „beento”-nak (’aki-már-járt-ott’-nak) neveznek. Mindezek a rétegek együttvéve, beleértve a hazatérő turistákat is, a továbbiakban közvetíthetik a kultúrának a világváros irányából érkező áramlását azáltal, hogy odafigyelnek arra, ami ott történik, és legalább érzelmi tőkét használnak arra, hogy fönntartsanak néhány, a világváros felé nyitott információs csatornát.

Természetesen a kulturális fogyasztási cikkek központ-periféria irányú áramlása nem függ teljes mértékben a transznacionális csoportok személyes kapcsolataitól és élményeitől. A piac rendelkezik személytelen kapcsolatokkal is, melyeken keresztül a világvárosban előállított vagy átalakított jelentés elérheti az embereket a föld különböző pontjain mint kulturális fogyasztási cikk – függetlenül attól, hogy ezek az emberek tudatában vannak-e annak világvárosi vonatkozásával, és hogy érdekli-e őket ez a vonatkozás. Szükséges az a kettős látásmód, amely a világvárosra mint önmagában való helyre és egyben a belőle áramló kultúra egyik forrására vonatkozik, és amely kettősséget a legközvetlenebbül a különböző transznacionális csoportok tagjai képviselik. A világvárosok kortárs kulturális szerepének teljesebb megértéséhez tisztában kell lennünk azzal is, hogy azok számára, akik nem látogatnak el a világvárosokba, a média is fontos szerepet tölt be, mint az igazít helyettesítő látványosság. Minthogy a transznacionális szintű hatással rendelkező média általában otthonosan mozog a világvárosokban, és szívesen mutatja be azokat a világ többi részének, alig van olyan ember, aki semmit sem tud róluk mint helyekről. Egy olyan sorozatban például, mint a *Miami Vice*, a mitizált helyi életforma exportálható fogyasztási cikké válik, önmagára vonatkozó jellé; mint ahogy ez a turizmus esetében is történik. Így tehát minden alkalom-

mal, amikor a periférián találkozunk egy olyan kulturális fogyasztási cikkel, mely forrásától könnyebben eltávolítható, eszünkbe jut, hogy milyen érzés magát a látványosságot tapasztalni, és tudjuk, hogy „ez még mind semmi”.

Kulcsár Dalma fordítása

Hivatkozott irodalom

- Allman, T. D. (1987): *Miami*. New York: The Atlantic Monthly Press.
- Clarke, S. (1980): *Jah Music*. London: Heinemann.
- Culler, J. (1988): *Framing the Sign*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Fischer, C. S. (1975): Toward a Subcultural Theory of Urbanism. In *American Journal of Sociology*, 80: 1319–1341.
- Friedman, J. (1990a): Being in the World: Globalisation and Localisation. In *Theory, Culture and Society*, 7(2–3): 311–328.
- Friedman, J. (1990b): The Political Economy of Elegance: An African Cult of Beauty. In *Culture and History*, 7: 101–125.
- Friedmann, J. (1986): The World City Hypothesis. In *Development and Change*, 17: 69–83.
- Friedmann, J. és G. Wolff (1982): World City Formation: An Agenda for Research and Action. In *International Journal of Urban and Regional Research*, 6: 309–344.
- Handel, G. (1984): Visiting New York. In *The Apple Sliced*. V. Boggs, G. Handel és S. F. Fava (szerk.). South Hadley, MA: Bergin and Garvey.
- Hannerz, U. (1987): The World in Creolisation. In *Africa*, 57: 546–559.
- Hannerz, U. (1989a): Notes on the Global Ecumene. In *Public Culture*, 1(2): 66–75.
- Hannerz, U. (1989b): Culture Between Center and Periphery: Toward a Macroanthropology. In *Ethnos*, 54: 200–216.
- Hannerz, U. (1990): Cosmopolitans and Locals in World Culture. In *Theory, Culture and Society*, 7(2–3): 237–251.
- Haruo, S. (1990): The Labour Shortage and Workers from Abroad. In *Japan Echo*, 17(1): 57–62.
- Hebdige, D. (1987): *Cut 'n Mix*. London: Comedia.
- Heenan, D. A. (1977): Global Cities of Tomorrow. In *Harvard Business Review*, 55(3): 79–92.
- King, A. D. (1990): *Global Cities*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Korff, R. (1987): The World City Hypothesis: A Critique. In *Development and Change*, 18: 483–493.
- Lockwood, C. és C. B. Leinberger (1988): Los Angeles Comes of Age. In *The Atlantic Monthly*, 261(1): 31–56.
- Masai, Y. (1989): Greater Tokyo as a Global City. In *Cities in a Global Society*. Urban Affairs Annual Reviews, 35. L. V. Knight és G. Gappert (szerk.). Newbury Park, London: Sage.
- Naipaul, V. S. (1987): *The Enigma of Arrival*. New York: Knopf.
- Palmer, R. (1984): The Rise of the Britalian Culture Entrepreneur. In *Ethnic Communities in Business*. R. Ward és R. Jenkins (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Redfield, R. és M. Singer (1954): The Cultural Role of Cities. In *Economic Development and Cultural Change*, 3: 53–73.
- Rimmer, P. J. (1986): Japan's World Cities: Tokyo, Osaka, Nagoya or Tokaido Megalopolis? In *Development and Change*, 17: 121–157.
- Sassen-Koob, S. (1984): Cities in Transformation. In *Urban Affairs Annual Reviews*, 26. Beverly Hills, CA: Sage.
- Sassen-Koob, S. (1986): New York City: Economic Restructuring and Immigration. In *Development and Change*, 17: 85–119.
- Simmel, G. (1964): *The Sociology of Georg Simmel*. New York: Free Press.
- Sutton, C. R. (1987): The Caribbeanization of New York City and the Emergence of a Transnational Socio-Cultural System. In *Caribbean Life in New York City*. C. R. Sutton és E. M. Chaney (szerk.). New York: Center for Migration Studies.
- Toshio, W. (1990): A Flawed Approach to Foreign Labour. In *Japan Echo*, 17(1): 45–50.
- Watson, J. L. (1977): The Chinese: Hong Kong Villagers in the British Catering Trade. In *Between Two Cultures*. J. L. Watson (szerk.). Oxford: Blackwell.
- Watson, W. (1960): The Managerial Spiralist. In *Twentieth Century*, 7: 413–418.
- Webb (1989): The New Wave: Japan in London. In *Encounter*, 72(5): 3–7.
- Webber, M. M. (1968): The Post-City Age. In *Daedalus*, 97: 1091–1110.
- Williams, R. (1981): *Culture*. London: Fontana.